

ПОЛОЖИТЕЛНА УЧЕБНА СРЕДА ЗА ОБУЧЕНИЕ ПО ДИГИТАЛНА И МЕДИЙНА ГРАМОТНОСТ

Данаил Данов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията е с фокус върху възможностите за създаване на ефективно работеща учебна среда, чиято цел е формирането на компетенции в обучаемите. Тя се спира на основните ѝ физически, социални, психологически и културни компоненти, като отделя специално внимание на различните подходи, водещи до успешното ѝ прилагане. Централно внимание е отделено и на реализирането ѝ при обучението по медийна и дигитална грамотност.

Ключови думи: учебна среда; дигитална и медийна грамотност; обръната класна стая; спирална учебна програма; геймификация

Положителната учебна среда е сред най-важните компоненти на обучението в класната стая, базирано на умения, независимо от темата или проблема, които се разглеждат. Създаването на такава среда е възможно само когато учителите умеят да реализират преподаване и учене с активно включване на обучаемите и когато са създали атмосфера на доверие и разбирателство между всички участници в процеса. Доверието, като съществен елемент на средата, поражда висока степен на ангажираност и за да стане възможно то, учителите първо следва да превърнат учебната среда в място, в което всички ученици се чувстват ценени, сигурни и подкрепяни. Което означава, че следва ясно да дефинираме самото понятие учебна среда.

На практика, учебната среда е много повече от това, което виждаме или предполагаме, че е. Можем да я определим като елемент от обучението, при който чрез взаимодействие между преподавател и обучаеми, обучаеми – учебно съдържание, обучаеми – преподавател – учебно съдържание се реализират едновременно процесите на преподаване и научаване.

Разглеждайки по този начин, учебната среда предполага наличието на няколко основни елемента – физически, социални, емоционално-психологически и културни. И за да бъде учебната среда положителна, да е в състояние да оказва въздействие, водещо до възходящо развитие, тези елементи трябва

да съществуват хармонично. В по-подробен план можем да обясним четирите елемента на положителната учебна среда по следния начин.

А) **Физическа среда:** училищата трябва да създадат физическа среда, която позволява на всички ученици да се чувстват доволни, удобно и концентрирани. Това означава съобразяване с фактори като лесна достъпност, повече светлина, отсъствие на шум, високо качество на въздуха, подходяща температура, адекватност на цветовете на стените. И разбира се – съвременна технологична обезпеченост. Подходящото организиране на всички тези характеристики превръщат учебното пространство в привлекателно и освободено от безпорядък, което, от своя страна, може да помогне на учениците да станат по-внимателни, по-концентрирани и далеч по-ангажирани с процеса на обучението.

Б) **Социална среда:** училищата трябва да създадат среда, която е социално подходяща и полезна за ученето. Нужно е във всяко училище да е налице ефективен, добре установен и универсално разбираем подход към поведението на всички в него, за да се гарантира, че съществуват решения, които имат за цел премахване на недопустимото поведение. Всяко поведение, което намалява академичния и социалния успех на училищната общност или отслабва самочувствието на персонала или на учениците, следва да бъде отхвърлено ефективно и ефикасно, ако училищата желаят да поддържат среда, благоприятна за учене.

В) **Емоционално-психологическа среда:** учениците трябва също така да се чувстват емоционално и психологически подготвени да учат и да развият присъща, независеща от външни фактори любов към ученето. Място, на което могат едновременно да учат, научават и да се наслаждават на всяка стъпка от пътуването в света на познанието. Мотивацията в класната стая може да помогне на учениците да станат по-издръжливи, по-независими, по-способни да се справят с многобройните предизвикателства, пред които ежедневно се изправят както в класната стая, така и в други видове образователна среда, като например тази в онлайн пространството. Наличието на подобна приобщаваща атмосфера засяга положително когнитивните процеси и подпомага развитието на мисленето на учениците. Освен това социалната динамика в класната стая може да създаде чувство за принадлежност, което е еднакво важно за мотивацията и ангажираността.

Г) **Културна среда:** културният елемент на учебната среда е еднакво важен с всички по-горе упоменати характеристики, тъй като обхваща разнообразието от ценности, практики и вярвания, които оформят образователния опит и възприятията на всеки ученик, особено когато ученици от различен произход посещават една и съща класна стая. Според Лев Виготски социално-културният произход на индивида влияе върху начина, по който личността мисли, чувства, развива се и се държи в обществото. Човешкото учене е най-вече социален процес, по време на който индивидуалните когнитивни способности се оформят въз основа на заобикалящата среда (Vigotsky 1962).

Положителната и целенасочена учебна среда може да повиши удоволствието и ангажираността. Може също така да спомогне за обогатяване на преподаването и ученето, и оттам – за подобряване на академичните постижения. Ето защо е от съществено значение училищата и учителите да се стремят да гарантират, че предоставят на своите ученици възможно най-добрата учебна среда. Ефективната учебна среда насърчава силно чувството за общност, като кара учениците да се чувстват ценени, уважавани и свързани. Това е от особено значение за онези деца, чийто живот у дома е непредсказуем или нестабилен. За тях сигурната, приветлива и приобщаваща учебна среда може да допринесе за формирането на усещане за повече сигурност и по-добро самочувствие.

Въз основа на казаното дотук можем да обобщим, че положителната учебна среда кара учениците да:

- се чувстват физически и емоционално по-сигурни; те виждат класната стая като място, където могат да бъдат себе си, да изразяват себе си, както и своите идеи без осъждане от страна на останалите;

- разбират, че са ценени и уважавани, независимо от други фактори, като индивидуални способности, пол, сексуалност, раса, етническа принадлежност или религия;

- имат собствен принос, свързан със структурата и очакванията на класа; това може да варира от създаване на пространства за провеждане на дискусия в клас до създаването и налагането на норми и очаквания;

- осъзнават факта, че стандартите на поведение са ясно установени и се прилагат последователно и справедливо за всички ученици;

- виждат реално, че учителят опознава и работи с желание с всички ученици и използва потенциала – своя собствен и техния, за да им създаде положителни преживявания;

- усещат наличието на положителна връзка както между тях самите, така и по отношение на учителя.

И тук е важно да се подчертае, че създаването на подобна положителна учебна среда започва с индивидуална саморефлексия, продължава с планиране и след това се развива непрекъснато и динамично по време на изпълнението на учебната програма и учебните дейности. Поддържането на положителна учебна среда е неотменима част от самия процес на работа – учителите следва винаги да обмислят как да поддържат положителна учебна среда и как тя се възприема от самите ученици.

Тези общи елементи и характеристики на положителна среда за преподаване и учене са особено актуални по отношение на обучението по медийна и дигитална грамотност. Това е така, защото освен че създава и засилва култура на уважение и откритост, в условията на които учениците се усещат насърчавани да изразяват своите идеи, включително и по въпроси, свързани с дигиталната

сфера, тук на преден план излиза и формирането на умения за медийна и дигитална грамотност, нужни при усвояването на общата учебна програма, като се идентифицират например различни видове медии (напр. новинарски статии, публикации в социални медии, реклами) или се оценява достоверността на онлайн източници и разпознаване на техники за манипулиране. Такава среда със сигурност насърчава критичното мислене, защото подтиква учениците да поставят под съмнение предположенията и да оценяват разнообразна информация, без автоматично да я отхвърлят като невярна. Говорим за среда, в която учителите предоставят точна и надеждна информация, помагайки на своите ученици да развият чувство на доверие в образователния процес, да се научат да ценят истината и да не вярват на лъжите (Benes & Alperin 2022). Това е от съществено значение, защото всяко ефективно преподаване следва да създава безопасно място за учениците да изразяват мнението си и да участват в активно учене. Учениците оценяват винаги възможността да бъдат гледани и слушани както от своите връстници, така и от своите учители; те високо оценяват възможността да станат по-грамотни в един дигитален свят, с който може би вече са добре запознати. Този дигитален свят потенциално позволява на учениците възможността да получат достъп до голям обем информация, да чуят множество мнения по всяка тема и да общуват през географски, езикови, културни и религиозни бариери. Въпреки това те все още може да се нуждаят от насоки и подкрепа, за да се възползват напълно от предлаганото в него, както и да идентифицират съществуващите потенциалните заплахи.

Факт е, че учителите днес разполагат с широка селекция от подходи, от които свободно могат да избират различни, които помагат за обсъждане на предизвикателни и понякога конфликтни въпроси, обикновено актуални в дигиталното пространство. По наше мнение по-долу описаните подходи са полезни за създаването на положителна учебна среда при обучение в областта на медийната и дигиталната грамотност, тъй като съдействат не само за запознаването с широко разнообразие от гледни точки, но водят и до възможности за активно противопоставяне на различните видове дезинформация.

А) Спирална учебна програма. Всеки предмет, включително медийната и дигиталната грамотност, може да се преподава във всяка училищна възраст, при условие че прилаганият за целта учебен подход е подходящ. При прилагането на подхода основните концепции се представят многократно през целия процес на обучение, но със задълбочаващи се нива на сложност или трудност или чрез различни приложения. Спиралната учебна програма, предложена като подход в преподаването от американския психолог и когнитивен теоретик Джеръм Брунър, позволява по-ранното въвеждане на сложни идеи, традиционно запазени за по-късни етапи от учебния процес. Тя е форма на обучение, която насърчава преразглеждането на теми и ключови понятия, надграждайки материалите от предишния курс по цикличен и спираловиден

начин (Bruner 1973). Този подход позволява на учениците да придобият по-задълбочено разбиране на основните принципи, като същевременно гарантира, че те редовно вървят във възходящи нива на сложност. Използвайки този подход, учителите могат да подкрепят постигането на по-добри резултати в обучението и да помогнат на учениците постепенно да надграждат знанията и разбирането си в процеса на обучение.

Б) **Обърната класна стая.** Това е стратегия за смесено обучение, която повишава ангажираността и ученето на учениците чрез използването на медии във и извън класната стая. Учениците често четат у дома и решават проблеми в класната стая. Подходът на обърнатата класна стая има за цел да подобри използването на присъственото обучение чрез минимизиране на уроците и насърчаване на активното учене на учениците, развитието на уменията и на тяхното активно прилагане (Bergmann & Sams 2012, p. 97). Освен това изследователите подчертават значението на възприятието и осведомеността на учителите за успеха на обърнатата класна стая в средните училища и откриват, че този подход подсилва уменията на учениците и дигиталната им грамотност. Целта на „обърнатата класна стая“ е да направи максимално ефективно времето в клас, така че учениците да участват активно в учебния процес и да взаимодействат с връстниците си, ръководени от учителя.

В) **Смесено обучение.** Пандемията от COVID-19 е преломен момент за преминаването към повече дистанционно обучение в образованието. Смесеното обучение има потенциала ефективно да комбинира преподаване „лице в лице“ и „онлайн“ в едно успешно изживяване, осигуряващо висока степен на гъвкавост като достъп по всяко време и навсякъде до системи за управление на обучението. Смесеното обучение насърчава независимото учене и онлайн сътрудничеството и въпреки това запазва част от преподаването „лице в лице“ в класната стая (Deschacht & Goeman 2015). Основната предпоставка е да се допълни обучението във формат „лице в лице в класната стая“, като се даде на учениците гъвкавост при ученето – нещо, което дигиталните технологии позволяват.

Г) **Учене чрез правене.** В образованието това е подход, основан на идеята, че учениците научават повече, когато действително „вършат“ нещо. Ученето чрез правене е може би един от най-добрите начини за развитие на дигиталната грамотност. Чрез практически уроци учителите помагат на учениците си да навигират в мрежата и да събират информация (Danov 2020). Те могат да възлагат задачи, които включват използването на онлайн инструменти и изследвания, след което обучаемите следва да посочват положителни и отрицателни страни на нещата, с които са се сблъскали.

Д) **Обучение, базирано на игри и геймификация.** То е свързано с прилагане на стратегии за игри (геймификация) или с използване на онлайн и офлайн игри, за да се подобри обучението и да стане то по-ангажиращо и

по-привлекателно за обучаемите. Геймификацията е процес, при който елементи, подобни на играта, като състезание, награди и интерактивни функции, се прилагат към неигрови контексти, обикновено с цел подобряване на ангажираността, мотивацията и ученето. Пример за това са образователните игри за повишаване на осведомеността относно медийните пристрастия. Играта може да осигури допълнителни знания, както и да бъде интегрирана в обучението в класната стая в подкрепа на учебни програми по различни предмети. Чрез нея се изграждат умения, защото без значение дали работят индивидуално, или съвместно, учениците се фокусират върху решаване на конкретни проблеми.

Полезни съвети за създаване на положителна учебна среда

Създаването на безопасно пространство може да бъде постигнато чрез различни средства, методологии и подходи, за постигането на което полезни са следните съвети.

– По отношение на съдържанието на учебната програма избирайте разнообразен списък за четене или списък от онлайн източници с автори от различни етноси, религии, произход и пол и с различни мнения по един и същи въпрос. Можете също така да поканите широк кръг от професионалисти от различни среди в класната стая. Това нормализира идеята, че можем да се учим от хора, които не приличат на нас, хора, които вярват в различни религии, имат различни гледни точки по един и същи въпрос и т.н. Не забравяйте да включите проекти в учебната програма, които обясняват различни идентичности и култури, насърчавайки учениците да приемат различията както в онлайн, така и в офлайн света.

– Когато подготвяте класната стая, трябва да се уверите, че тя отразява разнообразната учебна среда, разработена в учебната програма. Например можете да изберете изображения, които показват широка гама от етноси в различни роли; не разчитайте единствено на стереотипни образи, когато избирате плакатите по стените на класната стая. Включването на хора с различни способности в презентациите в класната стая, поканата към хора с увреждания, особено лидери, може да е добър начин за създаване на среда, която е безопасна и приема всички различия. По същия начин трябва да надграждате върху разнообразието в групата както по отношение на произхода на вашите обучаеми, така и относно техните мнения. Това ще бъде обогатяващо. Трябва да изберете методи на работа, които извеждат на преден план такова разнообразие.

– Когато подготвяте учениците си за дискусии, намерете алтернативи на обсъжданията в класната стая. Можете например да организирате онлайн дискуссионни групи, където учениците не се чувстват изолирани и имат известна степен на анонимност. Така те могат по-свободно да изразят мненията си. Важно е да разработите определени основни правила, които всеки да спазва.

Подходящите правила може да са различни в различните класове, защото това, което работи за една група, може да не работи в друга. И когато разработват тези правила, правете го заедно с учениците си, ако това е възможно. Това ги кара да се чувстват по-оценени.

– Научете се как да утвърждавате изказаните мнения, за да покажете уважение към вашите ученици. Този процес започва с активно слушане. Поддържайте зрителен контакт с учениците и използвайте езика на тялото, който показва, че сте ангажирани с тях, като например кимане. Обобщете какво ви казва ученикът. Задавайте въпроси, за да сте сигурни, че разбирате, и след това потвърдете разбирането ви към техния опит, като използвате изявление като „Давам си сметка, че това, което казвам, може да е разочаровашо за вас“. Можете да използвате тези твърдения, за да насочите учениците си към развиване на позитивна позиция относно чуждия опит. Не забравяйте обаче, че утвърждаването може да се използва във всяко взаимодействие, не само в случаите, когато вашите ученици се борят с проблем. Това работи и когато учениците споделят положителен опит; помага да се създаде чувство на доверие и принадлежност. Дори и да не сте съгласни с това, което ученикът казва, можете да потвърдите неговия опит, да покажете, че разбирате емоциите и да предложите да помогнете за намирането на продуктивни решения. Не третирайте теми като кибертормоз или расизъм като табу. Вместо това работете, за да премахнете подобни типове поведение във вашата класна стая, като директно и открито се изправите срещу тях, когато се появят. Това може да означава да се изправите срещу собствените си пристрастия (и да работите за коригирането им) или да повдигнете проблема на ученика пред училищната администрация, ако е необходимо. Помогнете да се прекъсне цикълът, като вземете тези неща насериозно и свършете работата, за да защитите своите ученици.

Създаването на положителна учебна среда далеч не е толкова сложно, колкото може да изглежда на пръв поглед. Това може да се превърне в нещо, което приемате за част от всекидневните дейности. Добро начало е просто да влезете с нагласата, че предлагате разнообразна и обогатяваща атмосфера. Нещо, което със сигурност следва да опитате.

REFERENCES

- BENES S., ALPERIN H., 2022. *Essentials of Teaching Health Education: Characteristics of a Positive Learning Environment*. Available at: <https://us.humankinetics.com/blogs/excerpt/characteristics-of-a-positive-learning-environment>
- BENNETT T., 2017. *Creating a Culture: How school leaders can optimise behaviour*. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/602487/Tom_Bennett_Independent_Review_of_Behaviour_in_Schools.pdf

- BERGMANN, J., SAMS, A., 2012. *Flip Your Classroom*. ISTE and ASCD Press, LA, CA.
- BRUNER, J., 1973. *Relevance of Education*. Harvard Educational Review, Harvard University Press.
- BULJAN, M., 2021, *Gamification For Learning: Strategies And Examples*. Available at <https://elearningindustry.com/gamification-for-learning-strategies-and-examples>
- DANOV, D., 2020. Modern Approaches to Foreign Language Teaching, *Foreign Languages*, vol. 47, no. 3, pp. 251 – 259.
- DESCHACHT, N., GOEMAN, K., 2015. The effect of blended learning on course persistence and performance of adult learners: A difference-in-differences analysis, *Computers & Education*, vol. 87.
- HAWTHORNE, H., 2022. *How to Create a Positive Learning Environment*. Available at: <https://www.highspeedtraining.co.uk/hub/how-to-create-a-positive-learning-environment/>
- RUSTICUS, S., PASHOOTAN T., MAH, A., 2023. What are the key elements of a positive learning environment? Perspectives from students and faculty. *Learn Environ Res.*, vol. 26, no. 1, pp. 161 – 175. doi: 10.1007/s10984-022-09410-4. Epub 2022 May 7. PMID: 35574193; PMCID: PMC9076804. Available at: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9076804/>
- VYGOTSKY, L., 1962. *Thought and language*. Cambridge MA: MIT Press.

A POSITIVE LEARNING ENVIRONMENT FOR DIGITAL AND MEDIA LITERACY EDUCATION

Abstract. The article focuses on the possibilities of creating an effectively working learning environment, the purpose of which is the formation of competencies in learners. It is focused on the main physical, social, psychological and cultural components of the learning environment, paying special attention to the different approaches leading to its successful implementation. Central attention is also given to the implementation of this environment in training and education in the field of media and digital literacy.

Keywords: Learning environment; digital and media literacy; flipped classroom; spiral curriculum; gamification

✉ **Prof. Danail Danov**
Sofia University
E-mail: dkdanov@uni-sofia.bg